

MEGEMLÉKEZÉS

CSÍZY KATALIN

In memoriam Havas László

„Sunt autem optimae curae de salute patriae; quibus agitatus et exercitatus animus velocius in hanc sedem et domum suam pervolabit; idque ocius faciet, si iam tum, cum erit inclusus in corpore, eminebit foras et ea, quae extra erunt, contemplans quam maxime se a corpore abstrahet.”

„A hazáról való gondoskodás ér a legtöbbet, ha a lélek abban munkálkodik s gyakorolja magát, gyorsabban felszáll ide az égi szállásra, otthonába. Annál előbb megtörténik ez, ha a lélek már a testbe zárva tülemelkedik korlátain, s a rajta kívül levő dolgokat szemlélve minél jobban eltávolodik a testből.”

(Cic. *Somm. Scip.* 26, 9. Ford.: Havas L.)

Havas László professzor úr halála nem csupán az ókortudomány területén tevékenykedőket rendítette meg, hanem a középkor, sőt az újkor kutatóit is. Kétségtelül hazáját szolgálta, amikor kutatási területének, a király- és polgártükrök irodalmának beható vizsgálata során azt a célt tűzte ki, hogy a mai modern társadalom elanyagiasodott világát visszavezesse az antik etika rendíthetetlen értékei közé. 2014. március 31-én búcsúztunk a nagynevű tudóstól, búcsúztunk az atyai gondoskodással törődő klasszika-filológus mentortól, búcsúztunk a kisdíjak közé is ellátogató nevelőtől, akinek egyik utolsó nyilvános szereplése Hajdúdorogon, a Városi Könyvtárban volt, ahol a helyi két általános iskola nyolcadikosai hallgathatták *Európa kezdeteitől az emberi jogok dekrétumáig* címmel tartott előadását. Havas László egyik írásában e témáról így vallott: „Immár csaknem ötven éve foglalkoztatnak engem a Cicero által kimunkált és leírt európai kulturális értékek és erkölcsi alapelvek, különösképpen az emberi jogok, amelyek modern értelmezését elsősorban egy jeles francia filozófusnak, Jacques Maritainnek szoktak tulajdonítani, de amelyeket valójában már a klasszikus antikvitás kimunkált, részben Platón, de főleg a nagy római szónokpolitikus és a latin nyelvű filozófia megteremtője: Cicero.” (Napkút, 2008/10, 64–66.)

Szellemes, ugyanakkor mindig tartalmas és érdekesítő előadásait mindig szívesen hallgattuk, nagy műgonddal megszerkesztett írásait örömmel olvastuk. Ékes-szólásával mindnyájunkat elkápráztatott, hiszen maga is Cicerót és az antik rétorokat tekintette zsinórmértéknek, ugyanakkor a tudomány iránt mindig alázatos s

örökkön munkálkodó habitusával utat mutatott kollégáinak, diákjainak, talán nem túlzás azt állítani, hogy egyszersmind a jövő nemzedékének. Számára az antik források erkölcsiségét meghatározó írások voltak. Nagy hatással volt a körülötte tevékenykedőkre, azokra, akik személyesen találkozhattak vele, s azokat is megragadta, akik csupán nyomtatásban megjelent publikációit olvashatták.

Havas László 1939-ben született Budapesten. Általános és középiskolai tanulmányait Veszprémben végezte. 1962-ben kitüntetéses diplomát szerzett az Eötvös Loránd Tudományegyetem magyar–latin szakán. Még ebben az évben megkezdte oktatói tevékenységét az egykori Kossuth Lajos, ma Debreceni Egyetem Ókortörténeti Tanszékén, 1979-től 2004-ig a Klasszika-filológiai Tanszék vezetője volt, nyugdíjba vonulása után pedig professor emeritusként folytatta munkáját. Mindeközben a Szegedi Tudományegyetem és a Nyíregyházi Főiskola óraadó tanára is volt.

Haláláig a Debreceni Egyetem Nyelvtudományi Iskolájának klasszika-filológia doktori programját vezette, s amíg ereje engedte, előadásokat tartott nemcsak az egyetemen, hanem külhoni és belföldi konferenciákon egyaránt.

1964-ben *Sub auspiciis rei publicae popularis* doktor lett, ami kiemelkedő disszertációjának és előmenetelének tanúbizonysága. 1975-ben a történelemtudományok kandidátusa címet nyerte el, majd 1995-ben a Magyar Tudományos Akadémia a nyelvtudományok doktorává avatta.

A Teremtő nagy munkabírással áldotta meg, nem múlt el nap anélkül, hogy ne dolgozott volna írásain, ugyanakkor nem restellte kikérni akár a fiatalabb generáció véleményét, ha arról volt szó, hogy minél tökéletesebbé és közérthetőbbé tegye az általa megformált szöveget.

Számos méltatás tanúskodik arról, hogy munkáit itthon és külföldön egyaránt elismerték. Köszönhető ez jelentős mennyiségű, háromezernél is több publikációjának, amelyből csaknem harminc könyv és könyvrészlet, több mint száz idegen nyelvű tanulmány, illetve cikk, amelyek alapján ő volt – sajnos már csak múlt időben – az egyik leggyakrabban idézett magyar klasszikus-filológusunk. Havas László írásait angol, német, francia és olasz kézikönyvek is regisztrálták. Számos magyar nyelvű szakmunkájával sokak tanulmányait, kutatásait segítette, hiszen a mind a mai napig használatban lévő *Auctores Latini* első kötete, Cicero Catilina elleni első beszéde (Tankönyvkiadó, Budapest, 1967) s a sorozatnak több darabja az ő gondozásában jelent meg. A magyar ókortudomány szakemberi által sokat forgatott és idézett, görög és latin forrásokat bemutató *Agatha*-kiadások és a nemrégiben útjára bocsátott *Hereditas*-kötetek ugyancsak az ő nevét dicsérik.

Az 1998-ban elnyert Széchenyi-ösztöndíja, a Magyar Ókortudományi Társaság két cikluson át tartó alelnöki, majd a Jacques Maritain Egyesület és a Magyar Neolatin Társaság elnöki tiszte s a Debreceni Akadémiai Bizottság egyik szakbizottságának vezetői posztja tükrözik aktív, a magyar tudományos közélet nehézségeitől soha vissza nem riadó, nagyra becsült polihisztor alakját. Céljait roppant következetességgel, célirányosan igyekezett megvalósítani, ami viszont nem mindenkinél talált megértésre, vagy félreértésre adott okot.

Bizonyára csak a szakma szűk berkein belül volt tudott, hogy 2008-ban közép- és újlatin kutatásaiért Havas Lászlót a Limoges-i Egyetem díszdoktorává avatta, harmadikként a külföldi bölcészek közül. 2009-ben a neves francia ókortudományi társaság (Association G. Budé) felkérésére tartott előadást, s egyúttal lett ennek a társaságnak külső tanácsadójává is. Egy másik, több országot tömörítő szervezet, a Nemzetközi Neolatin Társaság (IANLS) felügyelő bizottsági tagságra választotta őt.

Tudományos és alkotói tevékenységéért 1965-ben és 1998-ban Maróth Károly-díjat kapott, 1986-ban a Tudományos Ismeretterjesztő Társaság Aranykoszorús jelvényével, 2004-ben Ábel Jenő-émlékéremmel, 2005-ben Apáczai Csere János-díjjal, 2009-ben pedig a Debreceni Akadémiai Bizottság *Pro Scientia* érdmével jutalmazták.

2009-ben, halála előtt csaknem pontosan öt évvel, a jeles márciusi ünnepen vehette át munkásságáért azt a magas állami kitüntetést, a Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztjét, amit kiváltképp nagy becsben tartott. Majd 2012. augusztus 21-én a Magyar Érdemrend tisztikeresztje kitüntetésben részesült.

Kutatási területének csupán egy szelete volt az uralkodó- és polgártűkör műfaja, tágabb összefüggésben a latin nyelvű történetírás továbbélését tanulmányozta és szövegkritikai vizsgálatát végezte. Ennek eredménye a nemzetközileg is regisztrált és M. D. Reeve által méltatott *Florus*-kiadás. A Szent Istvánnak tulajdonított *Intelmek* sorsát különösen szívén viselte, amit önálló szövegkiadása is bizonyít (*Agatha Series Latina II.*). Nem csupán a latin előzmények, hanem a görög forrásvidék kutatása is érdeklődési körébe tartozott.

Most, kedves Professzor Úr, amikor már nincs közöttünk, engedje meg, hogy sokszínű kutatási területét éppen Szent István síremlékéhez hasonlítsam, amelyről Ön a következőket írta: „nem más, mint egy római szarkofág, amelyet keresztény szellemben alakítottak át”.

Havas László működése is ilyen volt, hiszen klasszikus-filológusként a pogány erénykánon keresztény normák mentén átfogalmazott erkölcsiségét képviselte. Leginkább talán visszatérve Rómához, amelyet egyébként úgy határozott meg, mint „Európa megújulásának örök jelképe”, s visszatérve kedvenc szerzőjéhez, Ciceróhoz, a szónokpolitikus *De re publica* című írásához, legyen szabad ismét a *Somnium*-ból idéznem, mégpedig Scipio Maior gondolatait, hiszen méltán állíthatjuk, hogy a professzor úr életét is áthatotta az a két vezéreszme, amelyek az égbe vezető utat jelölik ki a halandók számára:

„Sed sic, Scipio, ut avus hic tuus, ut ego, qui te genui, iustitiam cole et pietatem, quae cum magna in parentibus et propinquis tum in patria maxima est; ea vita via est in caelum et in hunc coetum eorum, qui iam vixerunt et corpore laxati illum incolunt locum, quem vides.”

„Ámde, Scipio, nagyapádhoz és hozzám hasonlóan, aki nemzettek téged, ápold te is az igazságot és a tisztelet tudást, amellyel bármennyire tartozunk is

szüleinknek és rokonainknak, mégis ez a kötelességünk a hazával szemben a legnagyobb. Az ilyen élet vezet az égbe, és azok gyülekezetébe, akik már befejezték földi életüket, és testüktől megszabadulva az itt látható helyen élnek.” (Cic. *Somn. Scip.* 6, 16. Ford.: Havas L.)